

L'ACCIÓ SOCIAL DE L'ESGLÉSIA

*Estudi sobre l'acció social
de l'Església
en l'àmbit territorial
de l'arxidiòcesi de Tarragona
(Conclusions)*

Grup de Recerca **Anàlisi Social i Organitzativa**

Els autors

El desembre de 2007 la Unitat de Sociologia de la Universitat Rovira i Virgili (URV) va formar un nou grup de recerca amb la finalitat d'avançar el treball fet en l'anterior grup, "Empresa i Societat", creat a l'any 2000. El nou grup de recerca s'anomena "Anàlisi social i organitzativa", i té com a objectiu el desenvolupament de l'anàlisi científica i social i la investigació en dues àrees: fenomen organitzacional i qüestions socials.

El present estudi ha estat preparat per l'esmentat Grup de Recerca Anàlisi Social i Organitzativa i elaborat pel Dr. Ignasi Brunet Icart, catedràtic de Sociologia de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona; el Dr. Àngel Belzunegui Eraso, professor titular de Sociologia de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona; i la Sra. Carme Panadès Mundi.

Aquest estudi va néixer de l'interès de l'Arquebisbat de Tarragona per conèixer més extensament l'acció social que les entitats vinculades a l'Església catòlica porten a terme en el territori d'influència de l'Arxidiòcesi. La investigació es va relaitzar durant l'any 2008, en el marc de l'Any Jubilar.

L'estudi es va basar en la realització d'entrevistes en profunditat a les entitats de l'Església i en enquesta al voluntariat. En l'estudi han participat la gran majoria de les entitats catòliques que realitzen alguna mena d'acció social cap el desfavorits.

D'aquest treball els oferim les conclusions.

CONCLUSIONS

1. L'acció social de l'Església no es pot entendre des d'una perspectiva exclusivament unidireccional. Presenta la imatge d'una gran *xarxa* amb diferents nòduls, amb major o menor centralitat segons les circumstàncies. La forma organitzativa que presenta l'acció social s'assembla a la d'una *constel·lació*, en la qual els diferents grups que hi participen ho fan sota una missió comuna i amb un elevat grau d'autonomia en el seu funcionament.

Per què parlem de constel·lació com a model organitzatiu? Quan parlem de les organitzacions vinculades a l'Església catòlica que es dediquen a l'acció social, hem d'entendre una realitat plural, dinàmica i amb uns graus d'autonomia elevats. Podríem trobar un paral·lelisme amb les organitzacions polítiques que presenten una acció autònoma i que gestionen els seus propis processos d'actuació als nivells que tenen encomanats. El més semblant a aquesta organització autònoma és la configuració en constel·lació que es caracteritza per un teixit o una xarxa de relacions que tenen diferents nòduls en els quals es basen les accions que es desenvoluparan.

2. Les relacions que s'estableixen en la base d'operacions, és a dir, entre els grups que fan acció social, són primordialment *relacions horitzontals*, en les quals predomina la confiança en el fet de compartir una mateixa missió. Les comunicacions entre els grups no passen necessàriament per un òrgan central, encara que tots els grups d'acció social informen anualment de les seves activitats.

3. Aquesta configuració organitzativa descansa en una *filosofia pràctica* que prioritza l'atenció social, que queda resumida en la reflexió d'una de les persones entrevistades: «Hem de vigilar de no

convertir-nos en institucions que tenen enormes costos burocràtics, impeding que s'optimitzi l'arribada dels recursos als beneficiaris.»

4. Paral·lelament les microorganitzacions que realitzen acció social dins de l'Església, poden també ser concebudes organitzativament com a grups adhocràtics, és a dir, grups de persones que es plantegen la resolució de problemes *ad hoc*, utilitzant els recursos que tenen al seu abast. Molta de l'acció social realitzada respon a la idea de la primacia de la mateixa acció sobre la reflexió, fet que comporta donar respostes a mesura que vagin apareixen les diverses problemàtiques. Això no significa la inexistència d'una determinada sistematització en els procediments d'actuació. Per tant, estem davant d'una manera de procedir on es combinen protocols d'actuació amb respostes *ad hoc* davant les situacions particulars.

5. Aquests trets de les entitats i de l'acció social presenten una altra característica que s'ha de tenir en compte. Les entitats poden prestar els seus serveis d'una manera àgil, ràpida i gens burocràtica. *En l'acció social es dona prioritat a la situació global de la persona* que demana ajuda per damunt dels procediments administratius que puguin caure en el ritualisme burocràtic.

6. Les entitats de l'Església catòlica estan avui en dia oferint serveis d'atenció a les *persones més excloses del sistema social*. Això té efectes importants en l'engranatge de la prestació social que donen les diferents institucions i entitats en el territori. Com s'expressa en l'Enquesta de Condicions de Vida de la Població de Tarragona (ECVPT); l'entitat més reclamada a nivell d'assistència social és Càritas, la qual és també la que està més ben valorada pel conjunt de la societat. D'una altra banda, una bona part de l'acció social de les entitats se centra en la prestació de diferents

serveis als col·lectius amb més risc o amb més vulnerabilitat econòmica i social. Per posar un exemple, els diversos programes socials de Càritas han tingut el passat any un nombre d'usuaris de prop de 40.000 persones en el territori de l'arxidiòcesi. El 90% dels exclosos severos, són avui dia atesos per entitats de l'Església catòlica.

L'Església catòlica ofereix avui dia serveis assistencials de tot tipus a la majoria de la població exclosa del sistema social. Es presenta com l'única institució que garanteix un mínim d'atenció a les persones més desposseïdes, pel fet que les Administracions públiques arriben només a un nivell de pobresa que podríem anomenar *institucional*. Els marginats i exclosos també de les Administracions troben suport en les entitats caritatives de les esglésies.

Com ens manifesta una treballadora social d'un barri de Tarragona: «Arribem al que podem, clar; ens vénen persones de tot tipus, sobretot immigrants, però treballem conjuntament amb la Parròquia, i derivem allà les persones que no tenen cap tipus de document per poder accedir a prestacions. Ja sabem que estan molt malament, però sense cap permís de residència, de treball..., no podem fer res. Llavors jo parlo amb Càritas i els donen menjar, o roba, o fins i tot, els acompanyen per a buscar una feina, sobretot marroquins aquí al barri.»

7. Allà on no arriba la prestació social de les diferents Administracions públiques, les entitats catòliques fan la seva tasca de suport, acompanyament i assistència social. No es tracta simplement d'un tipus d'assistència de beneficència, sinó d'*una assistència social que vol respondre a les situacions d'injustícia social*. Els membres voluntaris de l'Església parlen d'una situació de desigualtat social provocada pels diferents factors estructurals que configuren la nostra societat. El seu discurs està, en tot moment, emmarcat en l'existència de privacions derivades del repartiment desigual dels recursos monetaris i socials. No es tracta de gent desinformada i absent de la realitat, sinó que creuen que amb la tasca individual i humanitària poden ajudar a millorar les condicions materials d'existència de la gent.

8. En aquest sentit, no trobem diferències entre els seglars i els religiosos. Si bé aquests remarquen més en el seu discurs sobre l'acció social la missió pastoral, tots dos col·lectius concorden en el

fet que *l'ajuda al proïsme és el primer objectiu de la tasca del cristià*, dins la *missió evangelitzadora* que encamina la pràctica diària de tots ells. Les comunitats religioses estan més estructurades al voltant dels seus ordes, tot i que es dona un grau d'autonomia important en el funcionament del dia a dia. Les entitats organitzades per seglars, com per exemple les Càritas parroquials, obeeixen a un funcionament autònom. Conserven el principi de *l'acció directa* com a principi fundacional que guia la seva acció. L'important és actuar i donar resposta immediata als requeriments que tenen en aquell moment les persones desposseïdes.

9. L'Església catòlica presenta un organigrama jeràrquic que es difumina a mesura que les diferents entitats protagonitzen l'acció social. Es tracta d'una estructura de funcionament en què els diferents grups d'acció social executen les seves tasques en consonància amb una idea central d'ajuda al proïsme i amb una *missió personal* de facultar una vida digna a les persones, independentment de la seva adscripció social i/o religiosa. Un dels *valors afegits* de l'acció social que realitzen les entitats de l'Església està precisament en la concepció integral de la persona a l'hora d'abordar la problemàtica que presenta. L'evolució de l'acció social ha estat des d'una primerenca concepció basada en la beneficència a una actuació centrada més a facultar les persones per tal que puguin construir o reconstruir les seves trajectòries vitals.

10. La tasca dels voluntaris de les entitats de l'Església no s'acaba en una prestació determinada, sinó que pretén en última instància la inserció de la persona en un programa de *desenvolupament comunitari*. Tal i com comenta una voluntària: «Nosaltres fem el seguiment de la persona, perquè no pots donar qualsevol cosa. Els oferim el que tenim, però demanem també una contraprestació. [Quina?] Doncs bé, que siguin conscients que l'ajuda té una contrapartida..., què se jo, veiem, doncs, que s'integren, que fan el possible per portar als nens a escola, que participen en la comunitat. [En actes religiosos?] No, no perseguim això, perquè una bona part són musulmans, jo el que vull dir és que s'integrin en els actes del barri, tant me fa qui els organitzi, però que hi siguin presents, amb els seus fills.»

Aquest és un sentiment generalitzat en el voluntariat de l'Església catòlica. Com a compromís ètic i social als beneficiaris, se'ls demana la

implicació de les famílies en la comunitat. No hi ha un interès de «cristianitzar» les persones que vénen a demanar assistència, sinó de trobar-los un espai social on puguin compartir les seves vivències personals. La *idea de comunitat* preval com a enquadrament de l'acció social. Es té la idea que l'aprofitament de l'espai comunitari pot ser un marc excel·lent per a la integració de les persones amb dificultats i per assolir la inclusió social.

11. *L'acció social forma part d'un comportament del cristià. La seva vida gira al voltant de l'ajuda al proïsme.* No importa quina classe social, religió o estatus professional tinguin les persones, es tracta d'ajudar perquè la gent tingui una vida millor. La caritat com a tasca de l'Església és un dels pilars que sostenen l'acció social. Com a tasca de l'Església és un dels pilars que sostenen l'acció social. Tal i com manifesta Benet XVI (2006:31): «L'element de la «comunió» (*koinonía*), inicialment sense especificar, es concreta després [i] consisteix precisament que els creients ho tenen tot en comú i que, entre ells, ja no hi ha diferència entre rics i pobres (cf. Fets 4,32-37). En realitat, a mesura que l'Església s'estenia, resultava impossible mantenir aquesta forma radical de comunió material. Però el nucli central ha romàs: en la comunitat dels creients no hi ha d'haver cap forma de pobresa en què es neguin a algú els béns necessaris per a una vida decorosa.»

12. La societat en general no coneix prou l'acció social de l'Església. Tot i que, com hem vist, es valora positivament la tasca que fan les entitats catòliques, com per exemple Càritas, la projecció de les seves activitats té poca repercussió en els mitjans de comunicació i es pot considerar poc reconeguda socialment.

L'acció social de l'Església s'ha de *visibilitzar*, és a dir s'ha de donar a conèixer la quotidianitat del dia a dia de les entitats catòliques i la seva aposta per dignificar la vida de famílies i persones més vulnerables. Es tracta que la societat pugui fer una justa valoració del que aporten les entitats d'acció social a nivell de la qualitat de la vida de la societat. La pregunta pertinent és: si l'acció social que fan les entitats de l'Església catòlica se suprimissin de cop, quin buit deixarien? Quantes persones quedarien sense el paraigües de la seva atenció?

13. La nostra societat, fortament marcada per l'hiperindividualisme en contraposició amb l'ac-

ció comunitària, ha infravalorat la resposta de les entitats religioses en el plànol de l'acció social. Tanmateix, alguns analistes comencen a reconèixer un canvi de tendència cap a fórmules neocomunitàries i de solidaritat. Aquest escenari és una oportunitat que no poden perdre de vista les entitats catòliques. S'han d'aprofitar les situacions socials i econòmiques, fins i tot, les situacions de crisi, per *comunicar de forma efectiva* la feina i les activitats que realitza l'Església amb l'objectiu de millorar la qualitat de vida de les persones, fet que repercuteix directament sobre la societat en general.

Davant una diagnòsi pessimista de la societat, els voluntaris i voluntàries de les entitats cristianes repliquen amb el sentiment de suport comunitari. *Els llaços de la comunitat s'han de reconstruir*, segons la majoria de les persones entrevistades, perquè creuen i tenen la convicció que hi ha un futur millor per a les persones. Aquest discurs xoca amb el discurs de la postmodernitat, en el qual no hi ha cabuda per a les metanarracions. Aquí s'enfronten dos discursos: un de més economicista, que creu que l'individu ha de ser prou capaç per a entendre la lògica del sistema i ha de fer el possible per a inscriure-s'hi, i un altre de caire més sociològic, que manté que hi ha estructures de funcionament que dificulten la inserció social de les persones. El voluntariat de les entitats catòliques s'inclina més per aquest últim, que comporta una actuació col·lectiva en favor dels més necessitats.

L'acció social de l'Església i les seves entitats han de conquerir l'espai social. Volem dir que han de ser presents en tots els àmbits per tal que sigui reconeguda la seva tasca. L'assignatura pendent d'aquestes entitats és obrir-se a la societat fent una *pedagogia de la seva acció*. Per això és fonamental que les entitats realitzin activitats conjuntes amb altres entitats i institucions del territori, en forma de xerrades i jornades, on es pugui explicitar i explicar clarament l'abast de la tasca que realitzen.

14. En aquest sentit s'ha de treballar i enfortir tot allò que tingui a veure amb la *col·laboració institucional* i amb la creació de *xarxes de coneixement i de participació*. Vegem un exemple: en el terreny de la col·laboració institucional i de la creació de xarxes i de participació, les entitats de l'Església han de poder coorganitzar jornades, seminaris, etc, sobre les temàtiques de la pobresa, l'exclusió, la participació social, la decisió

pública, etc, per tal de poder incidir en el coneixement social de la tasca que es realitza.

En aquest sentit, la col·laboració amb la Universitat és essencial per poder portar a terme recerques aplicades que siguin de l'interès de l'Església que tinguin una aplicabilitat social, és a dir, que serveixin per al conjunt social.

15. Un dels reptes de futur que es presenten a les entitats de l'Església és *adaptar-se als nous temps*, com qualsevol altra organització. La lògica de funcionament pròpia de les entitats amb el seu grau d'autonomia funcional i pràctic ens porten a pensar que aquestes entitats poden afrontar l'adaptació positivament. *L'acció social de l'Església ha d'estar present en els fòrums de la xarxa virtual* com a referent d'acció solidària que pugui captar nous membres dins la joventut. Trobem una mancança en la presència en la xarxa d'aquesta acció social. Hem de tenir en compte que avui dia la xarxa virtual és un dels vehicles de comunicació més poderosos. Les entitats cristianes han de fer l'esforç de crear els seus propis espais en la xarxa que permetin una comunicació fluïda amb la societat.

16. Es planteja també aquí un altre repte que afecta directament el que podríem anomenar *recanvi generacional*. Com ho mostren les dades de l'estudi, la majoria del voluntariat que fa servei dins l'Església té una edat avançada. És prioritari, doncs, buscar solucions perquè l'acció social tingui continuïtat en el temps. Els motius pels quals els joves opten per altres opcions a l'hora de desenvolupar una actitud solidària són diversos. En tot cas aquest estudi no se centra a identificar-los, però podem assenyalar a manera d'hipòtesi els següents: a) una certa imatge associada a l'Església catòlica com una institució del passat; b) una major diversificació d'entitats que realitzen cooperació i tasques de solidaritat; c) una escassa presència de l'acció social de l'Església en els mitjans de comunicació; d) una filosofia de vida que defuig del compromís quotidià envers les persones desfavorides... En tot cas, molts dels nostres entrevistats tenen el convenciment que com a entitats o institucions no són capaços d'arribar al jovent.

Creiem que és molt important enfortir la col·laboració de les entitats de l'Església amb altres institucions, i especialment amb la Universitat, ja que d'ella sortiran persones formades que poden aportar molt a l'acció social de l'Església. Si

observem els actes conjunts en matèria de solidaritat social que han fet ambdues institucions, la conclusió és que han estat pràcticament inexistents.

L'Església ha de tenir presència a la Universitat com en altres fòrums on es pugui parlar, debatre i donar respostes a les problemàtiques socials i econòmiques de la ciutadania. És urgent, des del nostre punt de vista, fer visible l'acció social de les entitats catòliques en aquest tipus d'espais socials. L'Església ha d'aprofitar els convenis que té amb la Universitat per fer-se conèixer i explicar als estudiants les tasques que realitza. Sabem que la informació no és garantia d'adscripció, però almenys sincerament que pot ser un camí per a la captació de persones per a l'acció social.

17. La representació social de l'Església suposa un cost econòmic que la institució ha d'estar disposada a cobrir. Si bé és de gran interès desenvolupar sessions i jornades dedicades al voluntariat propi de les entitats, també és prioritari que l'Església dediqui esforços econòmics a la captació de nous membres per al seu voluntariat. En aquest sentit, també és important dedicar esforços materials i humans a una tasca de propaganda de l'activitat de les entitats. Aquesta idea pot xocar amb el principi que molts voluntaris tenen de l'acció social: «Tots els recursos destinats per als pobres.» Tanmateix, s'ha de tenir una visió de futur. Altres entitats religioses, com les evangèliques o les musulmanes, s'estan obrint pas en l'espai d'atenció a l'exclusió social. L'Església catòlica ha vingut fent aquesta tasca des de temps remots. Encara que no sigui una expressió del tot correcta, ens endinsem en un escenari de «mercat assistencial» en el qual les entitats de l'Església s'han de posicionar amb «avantatges competitiu», per utilitzar una expressió empresarial. Les claus d'aquest posicionament han de ser: a) comunicació social; b) col·laboració institucional; c) combinació de professionalització i voluntariat; d) captació de nous membres, i e) major presència social de l'acció social.

18. Com a reflexió més general, en les circumstàncies de crisi s'afavoreix el que persones privades, els moviments associatius i les nombroses formes d'iniciativa social desenvolupen a l'anomenat Tercer Sector, i que les Administracions augmentin el seu interès per aquestes iniciatives. Les diferents Administracions, per afrontar els seus compromisos de benestar social, tendeixen a col·laborar més amb aquestes entitats i inicia-

tives, configurant-se una oferta mixta de serveis socials. Aquí és on pren més sentit el principi de *subsidiarietat*, ja que es basa en l'atenció de les persones més desfavorides del nostre entorn. Aquesta tasca ha de ser capitalitzada per les entitats de l'Església, ja que són, avui dia, les que ofereixen més garanties, a més seculars, de generositat desinteressada que avalen la seva tasca. És un moment que les entitats han d'aprofitar per fer-se presents.

19. L'Església té una presència molt rellevant en l'acció social que es desenvolupa en el territori de l'arxidiòcesi de Tarragona. Tanmateix, aquesta presència no es recull en cap text de l'Administració autonòmica. No hi ha cap referència a l'esforç dels catòlics que, a través de les associacions i entitats de voluntariat i de les nombroses formes d'iniciativa social, han contribuït a millorar les prestacions del sistema públic de serveis socials. La iniciativa de l'Església ha de passar per reivindicar-se davant de les administracions públiques, fent constar el volum dels recursos que posa al servei de la comunitat. La quantia econòmica, encara que sigui aproximada, ha d'estar present en l'acció social general que posen en marxa diferents entitats i Administracions. La societat ha de ser conscient del volum de feina i de serveis que aporta l'Església. Els centres socials i les organitzacions haurien de difondre molt més el treball que realitzen en el sector dels serveis socials. L'època de la transmissió de la informació a través de calendaris i estampes ha quedat obsoleta davant els nous canals d'informació. La presència en els mitjans de comunicació i en la xarxa són un repte que l'acció social de l'Església ha d'afrontar amb recursos humans i econòmics.

20. En general els centres i les entitats catòliques s'han preocupat més per l'atenció adequada a les persones que no pas per la publicitat de la seva tasca. De fet, en aquest estudi ens hem trobat amb la negativa a participar d'algunes entitats pre-

cisament per aquesta filosofia de l'acció per damunt de la reflexió. Durant molt temps les entitats han funcionat amb una actitud marcada per la indiferència vers el que podríem anomenar lògiques de gestió. Els instruments propis del *management* organitzatiu han estat pràcticament desconeguts per les organitzacions catòliques i, més enllà, en general per les del Tercer Sector. L'existència de la pràctica ha estat vista, i així reconeguda, com un fet positiu, com un indicador de bon treball, deixant en un segon plànol la necessitat d'assolir uns objectius concrets, com pot ser, per exemple, des del nostre punt de vista, la necessitat de recanvi generacional i la coordinació de la prestació.

21. Actualment s'observa una atomització de serveis, prestacions i entitats que els ofereixen dins de l'Església. Són molts els grups religiosos amb carismes diferents i grups de seglars també amb idiosincràsies diferents. *S'hauria de potenciar una secretaria tècnica de pastoral social* que pogués coordinar l'acció social que es fa a l'arxidiòcesi, al mateix temps que fos interlocutora davant de les Administracions locals i autonòmiques. No pot ser que els temes i els problemes amb l'Administració els tracti i solucioni cada grup religiós pel seu compte.

22. És important també que s'obri pas a una filosofia d'*avaluació dels resultats* de l'acció social. Les entitats de l'Església han de tenir la disposició de realitzar avaluacions periòdiques dels seus programes d'intervenció, dels recursos utilitzats, dels resultats i de la seva repercussió entre els usuaris. El voluntariat i les persones contractades per l'Església han de poder avaluar internament la tasca que realitzen i les relacions amb les Administracions. Així mateix, els usuaris han d'emetre la seva opinió sobre els serveis que presten les entitats. Això suposaria un volum d'informació que podria utilitzar-se internament per a millorar els processos d'assistència social que es porten a terme. □

Per a saber més

Més informació (bibliogràfica i de tota mena) la podran trobar al web de l'Arquebisbat de Tarragona, traduïda al català i al castellà.

L'adreça és www.arquebisbattarragona.cat

ANY JUBILAR
SANT FRUCTUÓS DE TARRAGONA

Església
de Tarragona

Núm. 233 - Març 2009